

MEGÉNEKLÜNK. ROMÁNIA fesztivál

Régizene — egybeírva

Nem minden régi zene régizene, csak az, amelyet akként adnak elő. Ha nem is ezekkel a szavakkal, de ezt mondta Csíkszeredán Pávai István, a fesztivál egyik spirituális rectora, s ezzel az elvi kijelentéssel a rendezvényt a legmodernebb, leghaladóbb régizene fölfogás jegyében állította.

Fesztiválkrónikát írok, nem elméleti értekezést, de előljáróban szívesen fejtem ki bővebben ezt a régizene-fogalmat. A kifejezést elsőként a németek használták, a Bach és Händel korát közvetlenül megelőző nemzedék jelölésére; régi mestereken a második világháború előtt Buxtehude, Lübeck és Pachelbel volt értendő és kortársaik. A régi zene köre azóta hallatlanul kibővült. Idővel az 1600 körüli átmeneti kor, a korabarrokk, majd a reneszánsz és a korareneszánsz zenéje is élő zenévé lett. Ma gyakorlatilag a középkor derekától nyúl vissza repertóriumát az előadóművészet, némi túlzással tehát úgy is fogalmazhatunk, hogy napjainkban egy évezred európai zenekincsét válik hangzó köztulajdonná. Ezen a hatalmas zeneanyagon belül azonban csak azt nevezzük (egybeírt) régizene-nek, amit a megszólaltatás nem napjaink hangzásvilágához közelítve visz a közönség elé, hanem amit az illető kor előadói gyakorlatának megfelelően játszanak, illetve énekelnek, bár megközelítőleg. Ahogy teszem azt Szvjatoszláv Richter zongorizsa Bachot, vagy a bucaresti George Enescu Filharmonia adja Händel oratóriumait, az régi zene, de nem régizene. Ugyanaz a Bach-, illetve Händel-mű merőben másképp, régizene-ként szól meg Karl Richter csembalóján vagy az Hamoncourt vezette bécsi Concentus musicus lemezein. Ez a megszólaltatás-központú fogalomalkotás egyesekben ellenérzést kelt, de az elvszerű, állja az ilyen és az olyan előjeli kritikát is. Hiszen a zene nem költő, hanem élő, hangzó művészet, valahogy úgy — a megváltoztatandók megváltoztatásával —, ahogy az építési tervrajz sem épület, csak ha kivitelezik és rendeltetéséhez illoen lakják, illetve használják. Kiegészítőleg megjegyzem még, hogy ez a szemlélet nemcsak visszamenőleg tagítja egyre a fogalom körét, hanem előre is. Napjainkban teljességgel adóttak egy hiteles, történelmi Haydn-előadás föltételei — akinek van alkalmát, tekintsen bele bár futólag Somfai László Haydn zongoraszónatáiról írott, fejtárgító könyvébe! —, sőt ma már Schubertet is lehet régizene-ként játszani: könnyű, világos hangú kalapácszongorán! Ami nem jelenti azt, hogy ne hallgatnók örömmel azokat a művészeket is, akik mindenféle korhűség-iaeny nélkül közelítenek Haydnhoz vagy Schuberthez — ha kíváloak. De az sem kétséges, hogy az idő azoknak dolgozik, akik nem a jelenkor kifejezési eszközeire hangolják át régmúlt korok zenéjét, hanem fordítva: a múlt nyelvén, melyik-melyik korstílusnak, illetve műnek a legrajlatibb kifejezési eszközeivel élve szólnak a jelenkori hallgatóhoz. Közelít az idő, amikor nemhogy Couperint és Praetoriust, de Haydn szimfóniáit, Mozart operáit, sőt Beethoven vonósnégyesét sem lehet majd „csak úgy” vinni a közönség elé a kifütyültetés kockázata nélkül.

Az elv, amelyet Pávai a kerekasztal-megbeszélésen — röviden, de egyértelműen — kifejtett, inkább csak eszmény volt Csíkszeredán, mintsem kizáró hatályú törvény, s ez így is volt helyes. Hiszen régizenei életünk egyelőre még csak keresi önmagát és csak bizonyos megalikusok árán tud egyáltalán létezni. Országszerte kevés az a célravezető tökéletesen megfelelő hangszerek — egyetlen olyan régi hegedűről sem tudok, amelyet ne alakítottak volna át a 19. illetve a 20. század hangzáseszménye szerint! —, még kevesebb az olyan művész, akinek volt alkalmát a régizene valamelyik nemzetközi fellépvárában — teszem azt Bázelen, Hágában, Brüggeben, Innsbruckban — a szakma valamelyik nagymestere mellett inaskodni. Az is tény, hogy a hazai régizene, amelynek művelését ez a fesztivál megkülönböztető, legsajátabb föl-

adatának tartja, jórészt hiányos lejegyzésben, esetenként csak kíséret nélküli dallamokban maradt ránk, ezért megszólaltatója nemcsak előadóművész, hanem restaurátor, földolgozó munkát is kell hogy végezzen. Közönségünk sem értett még meg az exkluzivitás szellemében való „örölműzika” befogadására (a szót, amely az angol early musicra utal, nem én találtam ki!). Szívesebben veszi a tetszetős, neki, hozzá szóló földolgozást s ezt nem szabad szemére vetnünk, hiszen a régi zene ahistorikus előadása mifelénk még mindig erősen tartja magát és széles körű tekintélynek örvend, a régizene pedig ugyanvaló — újzene. Mindazonáltal jó, hogy a csíkszeredai régizene-fesztivál, amelyet az idén másodszor rendeztek meg, eszményként, távoli célként a történelmi régizene gyakorlatát tűzte maga elé.

A fesztivál három napjának négy hangversenyén hivatásosokra valló magas színvonalon megszólaltatott régizenet volt: képpen csak a Cantus serenitas tagjai nyújtottak, ők is csak Daniel Crone brassói mester orgonadarábjában, amelyeket Gabriela Popescu játszott egy bőrdínyai nagyságú, házi készítésű kisorgonán, és Locke, valamint Gibbons többszólalmú gombafantáziáiban. Ezek az előadóművészi teljesítmények igenis hasonlíthatók az idevágó régizene-lemezek átlagához. Botár Katalin magával ragadó csembalózása — angol mesterektől játszott: Bull, Byrd, Person, Farnaby, Gibbons darabjaiból — már valamelyest középutas természetű volt, csak félig-meddig historizáló; hozzátesszem: a dött helyzetben — ma Csíkszeredán — ez a leghatékonyabb módja a régizene megszerettetésének. Az ugyancsak kolozsvári Consort nem annyira középután, mint inkább több, nem is párhuzamos úton kereste az érvényesülést: muzéális galumbet és pszaltériumhangzásokhoz maul intonált brácsa és cselló szava társult, meglehetősen szethűzőlő. (A Consort egyébként a harmonizálatlan monódiák szépségére figyelmeztetett a leghatásosabban, egy 12. századi keresztetáblán és egy Dimitrie Cantemir-dallamban.) A föllépést együttesek közül a szintúgy kolozsvári Musica Antiqua uralja a legmagasabb színvonalon sok régi hangszert, különösen a csőfuvolák művészetét. Kevés fönttartással elmondhatni tagjairól, hogy mindenre képesek, amit csak akarnak. Az ő közéletességük abban áll, hogy míg hangzásban a múlthoz hasonlítják a régizenet, ami a földolgozást, a kompozíciót illeti, jöcskán közelítenek a mai közönség elvárásaihoz. Rövid lélegzetű táncdalocskákból kiadósabb, változatos hangszereket tételeket építenek. Az együttes még a tapsfogás olyan olcsóbb módjától sem riad vissza, mint egy 1600 körüli Branle sempre accelerando kirohantatása, mégis: egészében véve elmondható róla, hogy ez a tetszetősség is célszerű, s hogy sikere a régizene sikere, nem a külsőségeké. Ha az együttes komolyan megközelíti a mindennapi, akadémiás korhűség kánonjait, alighanem kevesebb hívet szerezne a zenének, amelyet képvisel, mint amennyit így szerez sok-sok föllépésén.

Eddig csak olyan csoportosulásokról szoltam, amelyek valamennyi tagja magas képessítésű zenész. (Igaz, a régizenelelésben egyikük sem azt a szűkebb mesterséget gyakorolja, amire a főiskolán tanították!) A műkedvelői státusz fölől közelít ehhez az értéksztályhoz a zöm: azok az együttesek, amelyekben képzett — a régizenelelésben csakúgy önképzett — zenetanárok kívülről állnak keverednek ilyen vagy olyan arányban. Csaknem valamennyi kebelében az elit vonzása alakítja a színvonalat, ahhoz zárkózik föl a képzetlenebb kisebbség, esetenként a túlnyomó többség. Első pozitív példaként az Erdővidéki Camerátát emelem ki. Két vagy három olyan tagja van, aki Marosvásárhelyen végzett zenetanárképzőt és ott szerette meg a régizenet. E kevesek magukkal tudták ragadni a többieket, annyira, hogy a hivatásosság illúzióját keltik. Csőfuvoláik tisztán

Pávai István és Boér Károly a csíkszeredai fesztiválon

SZAKÁCS V. SÁNDOR felvétele

szólnak, földolgozásaik mind ízlések, biztos érzékkel centizik ki a táncdarabokat kísérő ütőhangszerek szerepét. Az együttes hajdútánc-kosorúja szépen illusztrálta a hayducki-haiducaasca-hajdútánc néven három nemzettel is ismeretes darab Duna völgyi köztulajdon voltát. Talán még nagyobb elismerésre kötelez a Nagykárolyi Régizene Együttes, amely jóval több, mint egy húsz tagú hangszeres és énektudását igazította az elit színvonalához. A székelyudvarhelyi Hortus Musicum műsora volt a legváltozatosabb, de már az egységes benyomás rovására. Egyedül ez léptetett föl falzettűz férfienekest, ami ugyancsak nem várt csemege volt, de ez az együttes vitte közönség elé a legkirívóbban mai, akként is tökéletesen trombitásztól is. Műsorának keretében lantszó, csőfuvolánégyes, vonósnégyes, a cappella karének is megszólalt és mindezek elegye is; a hatás végső soron mégiscsak pozitív volt. A sepsiszentgyörgyi Tinódi-együttes a kíséretes szölkőnek művel, jól, de itt-ott olyan folkos beütésekkel, amelyek még ezen a liberális szellemű rendezvényen is közegidegenek voltak.

Valamelyest kirítt a műsorból a második nap csíksomlyói hangversenye. Hans Eckart Schlandt a kegytemplomban rangján aluli orgonán volt kénytelen játszani. Ugyanott a sepsiszentgyörgyi Vox humana kamarakórus nagyon szépen énekelt, de azt a benyomást keltette a hallgatóban, hogy csak régi sikereit idézi, különösebb erőfeszítés nélkül. Áldás a himnusz, de teher is, mert minél tökéletesebb valaki, annál nehezebb önmagát meghaladni, s mégis: csak annál követelődnek várják el tőle hivat, hogy tovább emelkedjék a csillaga, szüntelen! Bár ne volna igazam, amikor attól tartok, hogy a Vox humana fölött a csúcsra, ahonnan számára nincs tovább!

Legtöbb kezdeményezést a Barozda részéről tapasztaltunk. E táncjáték (a terminus nem szabatos, de mindenki megérti) és a hozzásegődött Győrfi Erzsébet beleváloan paraszti éneke az archaisztikus népzenei gyakorlat felé nyitotta meg a fesztivál tartalmi körét. Színterem ez bravúros műsorszerkesztői telitalálat volt. A Barozda részben a Tinódival együttműködve — a régi- és a népzene kölcsönhatását illusztrálta. Az Egervár viadaljáról való ének után annak Kodály gyűjtötte székelydobos és Kallós gyűjtötte gyimesközépleki népi változata hangzott el, megítélés szerint eszményi előadásban, majd a Vitorisz-kő-dexben fönnmaradt Egő lángban forog szívem és Deményné gyűjtötte bonchidai, illetve ádámosi, paraszti utánjátszásai. Műzene és népzene ötvöződésének sajátos esetét tárta közönsége elé a Barozda, amikor a Török bársony süvegem című dalban színpadszerű, élő zenévé tette a Szabó Csaba föltárta szászcsávási népies többszólalmúság egyik jellemző darabját. A naiv harmonizálás és a döbbenetesen szép, egyöntetű előadás hallatlan hatást gyakorolt a jelenlővőkre. Sajnálom, hogy a Barozda tagjai köré csoportosuló Kájoni-együttes produkcióját jórészt megsemmisítette a szabadtéri zenélés ősselenségeinek egybehangolt támadása: kitartó harangozás, vonatbaj, szélsűvöltés stb. Ami ebből az emlékből megmaradt: az úgynevezett kollégiumi többszólalmúság idézése, hangszerek-énekes földolgozásban. Szép volt, ha nem is orthodox módra forráshű.

Pávai zenei szerkesztőként tüntette föl a műsorfüzet. Ugyanott olvasható, hogy a fesztiválnak három rendezője volt: Boros Zoltán, Miklóssy V. Vilmos és Boér Sándor. Hogy mi volt közöttük a munkamegosztás, nem tudom. Abban, hogy ez a régizene fesztivál a honi népzenei gyakorlat felé

volt hangsúlyozottan nyitott és abban, hogy ez az alkalom a műkedvelőket és a hivatásosokat úgy tudta összevezetni, hogy ez a színvonal és az összkép javára történjék, ne rovására, én mindenképp Boros tapasztalt szerkesztői keze nyomát vélem fölfedezni. Csíkszeredán vendégeskedvén nem feledkezhettem meg a megye egy másik fesztiváljáról, a mintegy tíz év előttről, amelyet csakúgy a megyei és a helyi — akkor a székelyudvarhelyi — művelődési csúcstervek rendeztek, a tévével, jelesen Borossal szövetkezve. Az könnyűzenei szemle volt, és mégis: nagyon hasonlított ahhoz, amit most élünk meg. Mert a rock, a dzsessz, a folk és a kommersz újzene világából egy kipróbált értékes más világ felé is nyitott volt: a régi korok könnyűzenejére, akárcsak ez a mostani a paraszti zenéi gyakorlat felé. Mondhatnám: ez rárimelt amarra. Folytonosság-érzést csakis erősíti a körülmény, hogy talán tucatnyi vagy még több olyan arcot is láttam Csíkszeredán, akik tíz évvel korábban Székelyudvarhelyen is ott voltak, sőt vezérszerepet játszottak — akkor a könnyű-, most a régizene mellett tévéen hitet. Akkor a régizene járulékos elem volt, most meghatározó tartalmi kör. A szerkesztés, a rendezés ezt a fesztivált is nyitotta, népszerűvé tudta tenni. Mondom, érzésem szerint ebben Borosé a fő érdem, de ez csak föltevés részemről, nem bizonyosság.

Keveselltem viszont Boros műsorvezetői szerepvállalását. A cirkusz iratlan, de szent törvénye, hogy amíg a következő szám szerezését előkészítik, bohócok szórakoztatják a közönséget. Bocsánatot kérek a profán hasonlatért, de az analógia nem sántít: neki is át kellett volna hidalnia az együttesek föl- és levonulásával járó, olykor kínosan hosszú időközöket, akár egyesek idegtépően hosszú hangolását is. Boros nemcsak szerkesztő és rutinos konferáló, hanem művelő zenész, a honi régizene kiváló ismerője is. Biztos, hogy ezer odavágó témáról tudott volna szellemesen, tartalmazó csevegni, hogy pillanatilag se hagyja lazulni a fesztivállegről kellemes feszültségét. Sajnos szűkszáví kedvében volt, szinte csak a legszükségesebbek közlésére szorítkozott. Kár.

A meghívott zenetörténészek, akik előadást kellett volna hogy tartsanak, távol maradtak. Javasolom, hogy legközelebbre a tényleges résztvevőket kérdezzék meg jó előre: volna-e kedvük e keretben tízpernyi, idevágó tárgyú kiselőadást tartani, és fogadok, hogy legalább tízen ajánlkoznak majd. Előadásait értékes, termékeny véleménycserére fogja követni. Most is volt viszont egy szerintem nagyon jól sikerült — mert kötetlen-közetlen, minden véleménynek és kérdésnek szót adó — kerekasztal-megbeszélés, legfőképpen az együttesek előtt álló gyakorlati kérdésekről, különös tekintettel a közös fesztivál jövőjére. Májai Albert, a Szocialista Művelődés és Nevelés Megyei Bizottságának elnöke vezette az értekezletet. Figyelmesen jegyezte a zenészek hozzászólásait. Válaszaival újólagos bizalommal töltött el mindenkit a vezetése alatt álló szerv, mint a tévével együttműködő társrendező iránt. Magvas bejelentései közül egyet verek dobra, egyetértőleg: 1982-től leveti a fesztivál nevet és a tisztességesebb s jóval szebb Csíkszeredai régizene napok néven tartatik meg minden évben. Meghívott, legyünk ott jövő júniusban is. Megígértük, hogy mindent megteszünk: csak-hogy elegendet tehessünk szíves hívásának. Valamennyiünk öröme, valamennyiünk épülésére.

LÁSZLÓ FERENC

A LICEUMOK IX. OSZTÁLYÁBA JELENTKEZŐ ÉS A XI. OSZTÁLYBA FELVÉTELIZŐ TANULÓK FIGYELMEBE!

„Beiratkozás” című cikkében (lásd lapunk május 22-i számát) Beke György beszámolt arról, hogy az Oktatási és Nevelési Minisztérium idele tájékoztatója szerint (Inserieree si admistere in invatamintul liceal si profesional 1981): „az együttélő nemzetisé-

gek fiataljai közül, akik olyan iskolatípusban kívánnak tanulni anyanyelvükön, amelyek az ő megyéjükben nincsenek, más megyék ilyen jellegű iskolatípusaiba is beiratkozhatnak, oda, ahol anyanyelvükön oktatnak”.

Ennek az elvnek az érvényesülését előzolja A liceumi hálózat magyar tan nyelvű osztályainak közzététele az Előre június 19, 20, 21-i számában.